

הלכות פסח סימן תעו תעו

שנראה כאוכל קדשים בחוץ. (ד) וְיָאֵם הִיָּה מְחַתֵּךְ אוֹ שֹׁחֵט מִמֶּנּוּ אֶכְרֵי (ה) אוֹ שֶׁלֵּק בּוֹ אֶכְרֵי וְהוּא מְחַבֵּר, הִרִי זֶה מִתּוֹר בְּמִקּוֹם שְׁנֵהֲנֵגוּ: הגה (לא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדי, שלא יאכל האפיקומן על (ו) אכילה נסה או ישתפר (ז) וישן מיד (מהר"ל): ב (ח) אֶפְלוּ בְּשׂוֹר עֲגֹל וְעוֹף, כֵּל דָּבָר (ט) שְׂשֻׁעוֹן (י) שְׁחִיטָה, אֲסוּר לֶאֱכֹל צְלִי (י) בְּמִקּוֹם שְׁנֵהֲנֵגוּ שְׁלֹא לֶאֱכֹל צְלִי: הגה נוהגים בקצת מקומות לאכל בסעודה ביצים, זכר לאבלות; (יא) וְנִרְאָה לִי הַטֶּעַם, מִשּׁוּם (יב) שְׁלִיל (ג) תִּשְׁעָה בָּאֵב נִקְבַּע בְּלִיל־פֶּסַח, וְעוֹד, זָכַר לְחֻרְבָּן, (יג) שְׁהִי מְקַרְבִּין אֲרֻבֵּי-פֶסַח. וְכֵן נוֹהֲגִין שְׁלֹא לֶאֱכֹל שׁוֹם טְבוּל בְּלִילָה (יד) רַק שְׁנֵי טְבוּלִים שְׂעוּשִׁים בְּסֶדֶר (מהר"ל):

ג שם עיר ד טור
פ שם הירושלמי

א הרי"ף והרא"ש
ב סוף פרק טרי
ג פסחים תפ"ב
ד בשו"ת לעיל בסימן
ה חב סוף ו ב מיקנא
ו רבא א"לפא דרמי
ז אלגזו פו מדרה ק"כ
ח ורב הורא"ש עבון
ט להמיר, ויש
פסקים

תעו דיגו אכילת אפיקומן, ובו ב' סעיפים:

א *לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה (ה) (א) פזית (ב) כל אחד, זכר לפסח הנאכל (ג) על השבע. (ד) ויאכלנו בהסבה (ה) ולא יברך עליו. [*] (ו) ויהא זהיר לאכלו קדם

באר היטב

צלאו ואח"כ פשלו בין פשלו ואח"כ צלאו, ע"ש: (כ) שחיטה. אכל דגים וביצים צלויים טהרים, אחרונים: (ג) ת"ב. פ"י כמו שחל יום א' של פסח ויהא לעולם באותו יום ת"ב, וימין: "של מצות ומרדים יאכלהו". וצ"ח ת"י. ופשוט דאין חלוק בין ליל א' לליל ב' בכל הפ"ל, אחרונים: (ב) פזית. והפסח האחרונים דלכתחלה יש לאכל כשעור ב' וצ"ח א' וזכר לקצת ואזכר למצה הנאכלת עמו, ולכל הפחות לא יטעט מפזת. וכתב הרמב"ם אל ויהא לו אכילת אפיקומן לטרה"א. וע' סימן תעו בהג"ה שלא יאכלנו על אכילה נסה, דאע"ג שהפסח נאכל על השבע מ"מ בעי שיהא מתאנה לאכל, ב"ח.

שערי תשובה

[*] ויהא זהיר לאכלו קדם תצות. וע"ז שרי"ת בתיהדותה קמי שישן קצ"ח שנת השמיטה והסם לו מלים שצריך להתענות כ"י, והבאתי דבריו לציל סימן רפח. וצ"ח פדגול מרכבה שפעתו שמי שארע לו אנס שלא יכול לאכל פרוסת סמוציא עד סצות לא יתקן על אכילה משה הסמ (ב) פזית. והפסח האחרונים דלכתחלה יש לאכל כשעור ב' וצ"ח א' וזכר לקצת ואזכר למצה הנאכלת עמו, ולכל הפחות לא יטעט מפזת. וכתב הרמב"ם אל ויהא לו אכילת אפיקומן לטרה"א. וע' סימן תעו בהג"ה שלא יאכלנו על אכילה נסה, דאע"ג שהפסח נאכל על השבע מ"מ בעי שיהא מתאנה לאכל, ב"ח.

משנה ברורה

באחד. והיגו ראשו על כרעיו ועל קרבו כמו בפסח: (ד) ואם היה מחתך או שחטר וכו'. רוצה לומר, שצלה אותו כשהוא מחתך, או אפלו כשהוא מחבר, אלא שנתחך ממנו אכר אחד קדם הצליחה⁴, ובשעת צליה הניחו אצלו (ז) וצלאו בחדר: (ה) או שלק וכי' והוא מחבר. רוצה לומר, ואחר-כך צלהו פלו באחד. הואיל ואינו הוזהר לעצמת הפסח הרי זה מתר בקל זה: (ו) אכילה נסה. והיגו שאינו מתאנה כלל לאכל, שא"כ (כ) אינו עושה מצוה מן המבחר, שאף שאפיקומן הוא זכר לפסח, והפסח נאכל על השבע דהינו שהוא שבע כבר, ולכן אוכלך

באר הגולה

* ויהא זהיר וכו'. ע"ז משנה ברורה מה שכתבנו שצריך לזהר מאד וכו'. כי כנראה אימא, ודלעת רבי אלעזר פן צוניה דפסח מן התורה אינו נאכל אלא עד סצות. והוא הדין מצה האתקש לפסח⁵, ונכ"י עקיבא פליג עליו וסבד דפסח זמן אכילתו הוא כל הלילה, וממילא הוא הדין מצה ומנה מן התורה הוא כל הלילה. ויש פלגמא בין הראשונים אם הלכה ברבי אלעזר פן צוניה משהו הלא הרבה קטמי משנה קצתה, או כנכ"י עקיבא משהו הלכה ברבי עקיבא טהרה. ודעת הרמב"ם והרב המגיד ובעל העטור ואור ודע בשם הר"י מקורב"ל לפסק דזמן אכילה מצה כל הלילה, ויש אומרים דגם נצת הרי"ף פן מהחשמים מיקנא ורבא דאמר דאכילת

האפיקומן אחר גמר הסעודה, כמו שיתבאר בסימן תעו, מכל מקום צריך שיהא לו קצת תאנה לאכל, ואם לאו אין זה מן המבחר. ואם שבע פל-כך עד שנפשו קצה באכילה מרב שבע, אף שדוחק עצמו לאכל (ו) אינו יוצא ידי חובתו כלל במצוה זו, שאכילה נסה כזו אינה נקראת אכילה כלל. כתבו הפוסקים: אל ויהא אכילת אפיקומן עליו לטרה, דעל-דירייה אין מתקנים המצוה מן המבחר: (ז) וישן מיד. ותניא בחוספתא: (ח) ח"ב אדם לעסק בהלכות פסח כל הלילה: (ט) ב (ח) אֶפְלוּ בְּשׂוֹר עֲגֹל וְעוֹף, רוצה לומר, אף שאין הפסח בא מהם, מכל מקום אסור לאכלו צלי, לפי שהעולם יטעו בין צלי לצלי ויבואו להחזיר גם בשר צלוי מקבשים וצוים: (ט) ששעונו שחיטה. לאפוקי (ס) דגים וביצים מתר לאכלם צלויים בכל מקום, לפי שאין דומין קלל לבשר ולא יטעו בהם. ואפלו הביצה שמתחילים על העקרה מתר על-ידי צלי ולאכלה⁶ [ט"ז]: (י) בְּמִקּוֹם שְׁנֵהֲנֵגוּ שְׁלֹא וכו'. אכל במקום שנהגו לאכל צלי, מתר לאכל (ט) אפלו עגל שצלוו בלו באחד, דאין הפסח בא ממנו: (יא) וְנִרְאָה לִי הַטֶּעַם וכו'. והג"ה"א כתב עוד טעם, מפני שהביצה הוא זכר לחגיגה⁷, וכמבאר לעיל בסימן תעג סעיף ד, ושל"פן צריך לאכלו גם כן; ומה שאין אוכלין הורוע, לפי שעושין אותו צלי, כמו שכתב בסימן תעג, ואין אוכלין צלי, ויוצאין באפיקומן שאוכלין, עד כאן דבריו. ולפי זה נראה דיהדר לאכל גם בליל ראשון אותה ביצה שעל העקרה, וישאר ביצים שאוכלין הוא משהו שנשמר רב דמנהג: (יב) שְׁלִיל תִּשְׁעָה בָּאֵב נִקְבַּע וכו'. פרוש, כמו שחל יום ראשון של פסח, יהיה לעולם באותו יום תשעה באב, וכמבאר לעיל בסימן תכח⁸, ע"ז שם: (יג) שְׁהִי מְקַרְבִּין. ומתאבדך על זה⁹. ולפי טעם זה שנת המנהג גם ביום השני [ח"ו], וכן הוא גם-פן לטעם הג"ה"א הנזכר לעיל. ומכל מקום צריך לידע, שלכל השעמים, הביצים שאוכלין בתוך הסעודה (י) הוא רק זכר בעלמא, ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומחמת זה ממלאים ברוס עד שאוכלין אפיקומן על אכילה נסה, ולכן צריך אדם לידע בנפשו [ח"א]: (יד) רַק שְׁנֵי טְבוּלִין¹⁰. ומה שטובלין גם המורד שעל הקריבה בחרקת, אין זה טבול שלישי, דהוא רק משהו ספק בלבד [ט"ז בסימן תעח]:

א (א) פזית. ולכתחלה טוב (ב) שיקח שני ויתים¹¹, אחר זכר לפסח¹² ואחר זכר למצה הנאכלת עמו: (ב) כל אחד. ואף (ג) נשים חייבות בזה: (ג) על השבע¹³. וצ"ח לעיל בסימן תעו סעיף א בהג"ה ובמה שכתבנו שם במשנה ברורה: (ד) ויאכלנו בהסבה¹⁴. וכדיעבד אם שבת ואכלו בלא הסבה, (ג) אינו צריך לחזור ולאכל (ז) אם קשה עליו האכילה¹⁶: (ח) ולא יברך עליו. שהוא רק לזכר, ובני"ל. כתב של"ה: ראיתי מבני עזרה שהיו מנשקין המצות והמורד, וכן הסבה בכניסתו וביציאתו, וכן ארבעה מינים שפולחב, והכל לחיוב המצוה¹⁷, ואשרני מי שעובד ה' בשמחה: (ו) ויהא זהיר וכו'. שבינן שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח, והפסח אינו נאכל אלא עד תצות.

שער הציון

(ז) גמרא: (ה) פוסקים: (ו) מנן אברהם ושי"א: (ז) מבאר הג"ה"א: (ח) פוסקים: (ט) תוספתא ביצה פרק ב, והובא גם בירושלמי: (י) והפסח לפי טעם הג"ה"א הוא רק לביצה אחת שפנה על העקרה: (כ) אחרונים: (ב) פ"ל בסימן תעג סעיף יד: (ג) פרי תדע, שפסח בדיעבד על דעת הרמב"ם, ע"ז שם: (ד) שמדעת רש"י ורשב"ם משמע ובאפיקומן יוצאין עצם המצוה דאכילת מצה אלא שחשבו לברך בתחלת הסעודה, וצריך אפוא לבנו בברכה לפטר גם באפיקומן¹⁸, ולדירייהו בודאי צריך לחזור ולאכל בהסבה:

הלכות פסח סימן תעו תעו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ג]

דהיגו ראשו על כרעיו ועל קרבו כמו בפסח⁹.

3) ואפילו אם צלאו כמה ימים קודם הפסח, כתב לעיל (סי' ס"ה) ש"ק ה) שאסור לאוכלו. ובטעם האיסור כתב השו"ע שם (סי"א), שהוא נראה כאוכל קדשים בחוץ. ומטעם זה, אף אסר השו"ע (שם) לומר 'בשר זה לפסח' על שום בהמה, בין חיה בין שחוטא, לפי שנראה שהקדיש אותה מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ, אלא יאמר 'בשר זה ליום טוב'. וכתב במשנ"ב שם (סי' א) שהוא רק דין לכתחילה, אבל בדיעבד אין לאסור משום כך את הבשר באכילה. וראה שם פרטי דין זה.

[משנ"ב ס"ק ד]

אלא שנתתה ממנו אבר אחד קדם העלילה¹⁰.

4) ואפילו אם חסרים ממנו רק המעיים שאינם חשובים, כתב הערוך השלחן (סי' ג) שכיון שאין זה כקרבן פסח, מותר לאוכלו במקום שנהגו.

[משנ"ב ס"ק ז]

מזב אדם לעסוק בהלכות פסח כל העלילה¹¹.

5) וחייב זה מבורר בשו"ע לקמן (סי' תפ"א ט"ב) שהוא עד שתחטפנו שינה, ובגדר שיעור זמן זה, דעת הגר"מ קרליץ (חוט שני פסח פי"ז סי' כו) שאין הכונה שחייב לעסוק בסיפור יציאת מצרים עד שירדם ממש שאז נחשב הוא כאנוס שנפטר מחובת הסיפור, אלא שהוא הזמן שבו ראוי ללכת לישון, שכשהשינה טורדתו באופן שראשו כבר עליו ראוי ללכת לישון, וכן דעת הגר"ש אלישיב (הגדה של פסח על פי פסקיו עמ' 27) שאין הכונה עד שירדם ממש על השולחן, שהרי חייב עדיין לקרוא פרשה ראשונה של קריאת שמע על המיטה ולומר ברכת המפיל.

ומה שכתב שחייב לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה, אף שכתב לקמן (סי' תעו סי' ו) שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות, ומאד צריך להזהר שלא לאחר את אכילת המצה שהיא זכר לפסח עד אחר חצות, ומצות סיפור יציאת מצרים הרי כתב המג"א (סי' תפ"א סי' א) שהיא תלויה בזמן אכילת מצה, ביאר הקהלות יעקב (ברכות סי' ד) שאף לפי רבי אלעזר בן עזריה שהמצה דאורייתא לספר ביציאת מצרים ומנה הוא רק עד חצות, מ"מ חידשו חכמים שמצוה להרבות בסיפור כל הלילה, אפילו לאחר זמן החיוב דאורייתא.

ואם מרגיש שאם יתעכב מלישון כדי לספר בסיפור יציאת מצרים, יפריע לו הדבר למחרת בתפילת שחרית, דעת הגר"ש אלישיב (שם) שראוי צריך ללכת לישון מיד.

[משנ"ב ס"ק ט]

ולפלי הבריצה שמתחיים על הקצרה מתר עליהי צלי ולאכלה¹².

6) ומשום כך מבורר לעיל (סי' תעג סי' לב) שמותר לצלות את הביצה לביל פסח, אמנם אם דעתו שלא לאוכלה עד הלילה השני, אסור לצלותה בלילה הראשון, משום שאסור לעשות מלאכה ביום טוב בשאינה לצורך אותו היום.

[משנ"ב ס"ק יא]

והק"א קתב עוד טעם, מפני שהביצה הוא זכר להגיגה¹³.

7) ובביאור דברי הגר"א, כתב בשו"ת אגרות משה (אורח ח"א סי' קנו) שגם הרמ"א סובר שנהגו לאכול את הביצה זכר לחגיגה, מ"מ יש לחוש שמא יאמרו שהקדיש אותה לקרבן חגיגה, ולכן כתב

הרמ"א שכיון שיש באכילתה ערך טעם משום אבילות, שוב אין זה נראה שאוכלה זכר לחגיגה. אמנם הגר"א סובר שאין חשש שיאמרו שהקדישה לקרבן חגיגה, ועל כן אין צורך בטעם של זכר לחורבן כדי להתיר את אכילתה, ומשום כך כתב שטעם אכילתה הוא זכר לחגיגה. והוסיף האגרות משה, שלדברי הגר"א אין טעם למנהג לאכול ביצים אחרות מלבד זו שבקעה [שכתב המשגיב שהשתרבו המנהג לאכול שאר ביצים]. כיון שלפי טעמו שהוא משום זכר לחגיגה ואין בו משום אבילות כלל, אין ענין באכילת ביצים אחרות.

והחיי אדם (כלל קל סי' ו) כתב, שהטעם שלוקחים לתבשיל שני ביצה, הוא משום שבלשון תרגום היא נקראת 'ביעא', כלומר שבעי רחמנא ופרקינ [דהיינו, רצה הקב"ה וגאלנו]. וביאר בשו"ת אגרות משה (שם), שהחיי אדם מסכים לדעת הגר"א שיש לאכול את הביצה, אלא שהוא סובר שהגר"א אינו מסכים כלל לטעם של זכר לאבילות, ועל כן הרצרך לבאר טעם אחר מדוע לוקחים דוקא ביצה. וטעם נוסף לאכילת ביצים, כתב הפמ"ג (משב"ז סי' ג) שהוא זכר לאבילות על אברהם אבינו שנפטר בערב פסח.

[משנ"ב ס"ק יב]

פרוש, פמו שקל יום ראשון של פסח, יקיה לעולם באתו יום תשעה באב, וכמבאר לעיל בסימן תכח¹⁴.

8) והשו"ע שם (סי' ג) נתן סימן לקביעת המועדים בימי השבוע, ותחילת הסימן היא א"ת, כלומר שהיום בשבוע שבו יחול יום א' של פסח הוא היום בשבוע שבו יחול תשעה באב, ויש לכך רמז בכתוב 'על מצות ומזרחים יאכלהו'.

[משנ"ב ס"ק יג]

ומתאבלין על נה¹⁵.

9) ואף שאוכל את הביצה זכר לחורבן, כתב הכף החיים (סי' כד) שלא יאמר על אכילתה 'זכר לחורבן', שאסור לומר כן משום דרכי האמורי.

[משנ"ב ס"ק יד]

רק לפני טבולק¹⁶.

10) ובטעם הדבר כתב השו"ע הרב (סי' ז), שהוא כדי שיהא ניכר ששני טיבולים אלו הם לשם מצוה.

סימן תעו

דיני אכילת אפיקומן

[משנ"ב ס"ק א]

ולמתקלה טוב שנתק שני זיתים¹⁷, אמת זכר לפסח¹⁸.

1) האוכל שני זיתים לאפיקומן, הורה הגר"ש איערבך (הליכות שלמה פסח פי"ט סני"ד) שלא יאכלם בבת אחת אלא בזה אחר זה, שהרי הטעם שלוקחים שני כזיתים הוא כדי לצאת ידי שתי הדעות שהובאו בב"ח בטעם אכילת אפיקומן, או זכר לפסח, או זכר למצה הנאכלת עם הפסח. אכן, מנהג החתם סופר היה לבלוע את שני הכזיתים בבת אחת (מנהגי החתם סופר פי"א אות יז).

2) ואף שאין דמיון בין המצה לבשר הפסח, ביאר הגר"ש איערבך (הליכות שלמה שם ארחות הלכה דע"י 352) שכיון שהמצה היא המאכל היחיד בזמן הזה שיש מצוה דאורייתא באכילתו, **המשך במילואים עמוד 36**

מילואים הלכות פסח סימן תעה תעו המשך מעמוד 174

סימן תעו

מנהג אכילת צלי בליל פסח

חוששים שנראה כאוכל קדשים בחוץ, כמו שחוששים לענות הודעה שבקערה, כמבואר לעיל (סי' תעג ט"ק לב), וראה עוד שם.

[משנ"ב ס"ק מז]

סימן 45) וכו', הרי מוזק קיום-טוב⁴⁶.

45) ולעשות סימן שהוא בצורת ציור, כתב השריע לעיל (סי' תס ט"ד) שאין לעשות כן, וביאר במשנ"ב שם (סי' יד) שכיך שמשתדה בשעת הציור, ויכול לבוא לידי חימוץ.

46) ודוקא באופן שעושה אותיות מדבר אחר ומדקקן למצה וכמו שכתב לעיל (סי' שמו ס"ק טו), אבל כשעושה את האותיות מהמצה עצמה, כתב שם שאין על כך שם בחיבה ולא שייך בזה מחיקה, וכן כתב הרבני יוסף שם (סי' ד) וכן צידד בשו"ת שבט הלי (ח"ט סי' עז), ליישב את דברי המשנ"ב, שאף שסתם כאן, על כל פנים סתנו למה שחילק בסו" שמו בין עשו ממינו לעשו ממין אחר, והוסיף, שאם נאמר שדברי המשנ"ב כאן סתמן שבכל אופן אסור, יש לומר אולי שמשום שזו הטענה של רבים לעשות סימנים במצות, לכך החמירו בפסח שבכל ענין יהיה אסור, כדי שלא יבוא לחלק, נמאירך, החז"ר (ארי"ה סי' סא ט"ק א) כתב שבכל אופן ששובר את האותיות אף אם הן עשויות מהמצה עצמה אסור לעשות כן, וראה מה שכתבנו במשנ"ב שם.

[משנ"ב ס"ק א]

ובאלו ארצות אין נוהגין לאכל צלי בשני הלילות.

1) ומעשה הצליה עצמו, כתב הרמ"א לעיל (סי' תסט ט"א) וכמשנ"ב שם (סי' ה), שאם הוא גזי שלם על ראשו כרעיו וקרבו, אסור לצלותו בערב פסח אחר חצות או בליל פסח, כיון שעושהו כעין צליות הפסח ממש בזמן הפסח, ולצלות בליל פסח את הודעה לצורך קערת ליל הסדר, כתב במשנ"ב לעיל (סי' תעג ט"ק לב) שאסור אם אין דעתו לאוכלה למחרת באותו היום, מחמת האיסור לעשות מלאכה שאינה לצורך יום טוב.

[משנ"ב שם]

אף-צ"לפי שאינו דומה לצלית הפסח, שהפסח שצ"ל קבדה פסול, אפלו קכי יש לאסור⁴⁷.

2) וראו אין זו צליה ממש אלא עם מים, כתב בשו"ת שבט הלי (ח"ט סי' קכ א) שאף שהחמין קורא לו צלי, מימ כיון שיש בו מים אין זה צלי, אלא שבעשייתו כדאי להוסיף מים יותר מהרגיל, כדי שיהיה ניכר בו מרק ממש.

הלכות פסח סימן תעו תעו המשך מעמוד 174

משתמשים בה גם כוכר לקרבן פסח, ובפרט לדעת הסבורים שבכל כוית מצה שאוכלים בלילה זה מקיימים מצוה.

[משנ"ב ס"ק נ]

על השבועי.

3) וטעם הדבר שתיקנו לאכול את קרבן הפסח על השבוע, מבואר בירושלמי (פסחים פ"ו ה"ד) שיש לחוש שאם יאכלנו כשהוא רעב ותאב, שמה יבוא לידי שבירת עצם, ורש"י (פסחים פ"ו א ד"ה אין מפטירין) כתב, שאכילת בשר כל הקדשים צריכה להיות דרך חשיבות וגדולה, ולכן נבא את קרבן הפסח צריך לאכול בגמר השביעה, כדי שיהיו באכילתו ובכך תחשב כאכילת דרך גדולה, כדרך שהמלכים והמזולים אוכלים. וביאר המרדכי (חסדר בקצרה) שאף הירושלמי מודה לטעם של חשיבות וגדולה, ולא הוצרך לטעם נוסף אלא כדי לבאר מדוע הוקדמה אכילת קרבן החגיגה לאכילת קרבן הפסח, ותוספת שב (קכ), א ד"ה מפטירין) כתבו טעם נוסף, שהוא כדי שישאר בפיו טעם פסח ומצוה.

[משנ"ב ס"ק נד]

ויאכלנו פסחה⁴⁸, וכדי עבד אם שכה ואכלו בלא הסקה, אינו צריך לקרר ולאכל אם קשה עליו האכילה⁴⁹.

4) וקודם אכילת האפיקומן, כתב השריע הרב (סי' ה) שיש נהגים ליטול כשהוא כרוך במטפחת ומשלשלים אותו לאחוריהם על הכתף והולכים בבית כארבע אמות, ואומרים יך היו אבותינו הולכים משארתם צורות בשמלותם על שכמם, ולאחר מכן אוכלים אותו, הוסיף שבמדינות אלו אין נהגים כן.

הדף החיים (סי' א) כתב, שיש שנהגו לומר בשעת אכילתו יוכר לקרבן פסח שזוהי נאכל על השבועי.

5) מבואר מדבריו, שאין אסור לחזור ולאכול בהסיבה, אמנם, לעיל (סי' תעג ט"ק כב) כתב, שאם שכח לאוכלו בהסיבה, לא יחזור

ויאכלנו, כיון שאסור לאכול אפיקומן שתי פעמים וראה שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' מו), ותאמר בכך שלשה ביאורים:

א. בשו"ת אסרת משה (ארי"ה ח"ג סי' טו) ביאר, שכאן מדובר בשעדיין לא בירך ברכת המזון וגם לא נטל מים אחרונים, ולכן נחשב עדיין כעוסק באכילת האפיקומן, ולפיכך מותר ואף ראוי לו להחמיר ולחזור לאכול אפיקומן בהסיבה. ב. הגרש"ו איערבך (הלכות שלמה פסח פ"ט דבר הלכה אות קו) ביאר, שכאן מדובר שעדיין לא הפסיק מאכילת האפיקומן ולכן יחזור ויאכלנו בהסיבה. ג. בשו"ת הלכות (תיקנים להוצאה שניה סי' תעב) ביאר, שכאן מדובר במי שעדיין לא הסיח דעתו, ולעיל מדובר שכבר הסיח דעתו ולכן אסור לו לחזור ולאכול אפיקומן.

[שע"צ ס"ק זז]

וצריך קאמח לננו פקרה לפטר גם האפיקומן⁵⁰.

6) ומטעם זה כתב הפמ"ג (סי' תפו משכ"ו ס"ק יח), שאין לשוח שיחה בטילה עד לאחר אכילת האפיקומן, וכתב הגרש"ו איערבך (הלכות שלמה פסח פ"ט דבר הלכה אות עה) שנהגו שאין מזהירים בכך, שמחמת הקושי שבדבר לא נתקבלה התמא זו.

[משנ"ב ס"ק ח]

הכל לחיוב המצוה⁵¹.

7) יש שנהגו כסגולה לשמירתה, לשמור חתיכה מהאפיקומן ולנקוב בה נקב ולתלותה על הקיר, וכתב לקמן (סי' תק ט"ק טו) שאין אסור לעשות נקב זה ביום טוב ואפילו בסכין, אלא שיש להחמיר שלא לעשותו בצורת עיגול או בצורת משולש כמנן חד.

[משנ"ב ס"ק י]

ויהא זהיר וכו'⁵².

8) ומי שאינו יכול להפסיק לאכול את האפיקומן קודם חצות וכבר אכל בסעודה מצה שמורה, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' מח

מילואים הלכות פסח סימן תעו תעו המשך מעמוד קודם

אויערברך (שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' צא אות טו) שאף שנהגו לחשוב כאמצע הזמן שבין השקיעה להנץ החמה, ובדומה לחישוב של חצות היום, מימי יש לתמונה על כך, שהרי ראי לחשוב כאמצע הזמן שבין השקיעה לעלות השחר שאו מתחיל היום, ובשרת מנחת שלמה (מהדורה קמא שם) כתוב לחשב מצאת הכוכבים ועד עלות השחר. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (הגדה של פסח הלכות חג בחג העי' קסח) להחמיר לחשב מצאת הכוכבים עד עלות השחר. ודעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני פסח פי"ז סי' כד) שכיון שעיקר זמן חצות היום מפורש בגמרא (פסחים ע"ד, א) שהוא כשהחמה עומדת בראש כל ארס ואינה נוטה למזרח או למערב, אם כן זמן חצות הלילה הוא י"ב שעות בדיוק לאחר מכן, ואינו תלוי בחישוב שעות היום או הלילה.

וחיי סי' לו) שאינו צריך להיזהר בזה, שהרי כבר יצא ידי חובת אכילת אפיקומן באכילה שבטעודה, וכמו שכתב השר"ע (סי' ב) לענין מי שלאחר שבירך 'בורא פרי הגפן' על כוס ברכת המזון נזכר שלא אכל אפיקומן, שרשאי הוא לטמוך על המצה השמורה שאכל בטעודה, וכיון שלכתחילה אין לאכול שום דבר לאחר אכילת האפיקומן, כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט ש"ב) שצריך הוא לאכול מצה בסוף טעוהו לשם אפיקומן.

[מ"ה"ל ד"ה ויהא]

דל"צ"ת כפי אלעזר בן עזריה דפסח ט"ן התורה אינו נאכל אלא עד חצות, הוא מדין מצה דאמקש לפסח⁹.

9) ולענין האופן שבו יש לחשב את זמן חצות הלילה, כתב הגר"ש

הלכות פסח סימן תעה תעה המשך מעמוד 176

הכוס, וכן מברך 'בורא פרי הגפן' קודם השתייה, שמאחר שצריך לחזור ולברך לא נחשבת ברכת המזון הראשונה שבירך כברכה בתקונה, ולכן גם שתיית הכוס נחשבת כטעות, ומה שחזרו ומברך ברכת 'בורא פרי הגפן' הוא משום שברכת המזון שבירך נחשבת סילוק והפסק לברכת היין.

5) ואם אינו מברך ברכת המזון, כגון מי שאסור לו לאכול מצה או שהקיא את מה שאכל או שכבר עבר שיעור עיכול וכדו', דעת הגר"שז' אויערבך (הליכות שלמה שם סס"ב) שמימי צריך לאכול משהו ויברך עליו ברכת 'מעין שלש' או אפילו ברכת 'בורא נפשות', כדי שישתה את הכוס השלישית על ברכה שלאחר המזון כתקנת חז"ל.

[משנ"ב סי' ד]

ד'ס"מף על ברכה אחרונה שקיבץ על כוס רביעי⁶.

6) ואף אם יסיח דעתו ביניהן, ביאר לעיל (סי' תעד סי' ג) שאין דחס הדעת מחייב לברך מיד ברכה אחרונה, היכול להמתין עד אחרי שישתה את כל הכוסות, ובברכה אחרונה שעל הכוס הרביעית יפטור את כל הכוסות.

[משנ"ב סי' ה]

ל'א יגמר את הקללה וכו', מיהו, אם אינו קשבר מתד⁶.

7) ואף אם כבר אמר הלל, כתב לקמן (סי' תפא סי' א) לענין איסור שתיית יין לאחר הכוס הרביעית, שהחששים שמא יתבטל מהמזוה לספר בריאת מצרים כל הלילה כל זמן שלא תחטפנו שינה.

8) אמנם, לעיל (סי' תעח סי' ב) לענין שתייה לאחר אכילת אפיקומן, כתב שלכתחילה נכון להיזהר שלא לשותות שום משקה חוץ ממים. ולענין שתייה לאחר הכוס הרביעית, כתב לקמן (סי' תפא סי' א) טעם נוסף, כדי שלא יתבטל טעם המצה מפיו על ידי השתייה, וכתב שלכתחילה יש להחמיר אף כעטם זה, ולכן לא ישתה כל משקה שמבטל טעם מצה, ורק במקום צורך גדול יש להתיר לשותות שאר משקים שאינם משכרים.

[משנ"ב סי' ב]

ומקבץ עליו⁵ ברכת המזון⁵ וכו', להכי סומקין כוס שלישי לברכת המזון⁵.

3) ולענין אם צריך להגביה את הכוס טפח כדין המזון [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' קפג סי' ד)], כתב הקצות השלחן (סי' מז ברה"ש סי' כ) שיש להסתפק בזה, כיון שלגבי הגבהת הכוס ביאר המשגיב שם (סי' טז) שהיא כדי שתהיה נראית הכוס לכל המטובים ויסתכלו בה, ובכוס השלישית של ברכת המזון כיון שלכל אחד מהמטובים יש כוס לפניו, מסתכלים הם על הכוס שלהם.

אכן לאחז את הכוס בידו, דעת הגר"שז' וואנר (מכית לוי ח"א עמ' ג) שאף בכוס ברכת המזון שכליל הסדר, צריכים כל המטובים לאחזו בשעת הכרכה.

וכשמברך, כתב הטר לקמן (סי' תפ) שיברך כשהוא יושב ובלא הסיבה, וביאר הכי שטעמו הוא מפני שצריך לברך באימה ויראה, וכן כתב השר"ע לעיל (סי' קפג סי' ט) שלא יסב כברכת המזון כיון שהוא דרך נאמה, והוסף הרמ"א (שם), שהוא הדין שכל המטובים לא ישבו בקלות ראש אלא באימה, ומי המברך בהסיבה יצא.

4) ומוסיף בברכתו 'יעלה ויבוא', ואם שכח להזכיר, כתב השר"ע לעיל (סי' קפח סי' ז) שאם נזכר קודם ברכת 'הטוב והמטיב' יאמר ברכת 'אשר נתן ימים טובים וכו', אבל אם נזכר לאחר שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', צריך לחזור לתחילת ברכת המזון.

ואם לאחר ששתה את הכוס נזכר ששכח 'יעלה ויבוא', כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מא אות ב) שבשחזר ומברך ברכת המזון אינו חוזר ומברך על הכוס, משום שאין עיקרה של הכוס השלישית מדין ברכת המזון, אלא שהסמיכו אותה לכתחילה לברכת המזון, וכן דעת הגרי"ש אלישיב (תנדה של פסח על פי פסקיו עמ' 27). וכעין זה כתב במשגיב לעיל (סי' תעז סי' ח) לענין מי ששכח לאכול אפיקומן ובירך ברכת המזון, שאחרי שחזר ואוכל אפיקומן אינו צריך כוס כשמברך ברכת המזון, כיון שגם בכל השנה אנו נוהגים לברך ברכת המזון שלא על הכוס. מאידך, דעת הגר"שז' אויערבך (הליכות שלמה פסח פי"ט סי' ט) שבשכח 'יעלה ויבא' חזר ומברך ברכת המזון על

הלכות פסח סימן תעו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ו]

ויברך 'המוציא' ויעל אכילת מצה ויאכלטו.

10) ואם רואה בתחילת הסעודה או באמצעה שזמן חצות קרב, כתב בשו"ת אבני נזר (אור"ח סי' שפא אות ה) שיאכל כזית מצה ויתנה שאם הלכה כרבי עקיבא שזמן אכילת הפסח הוא עד עלות השחר, אינו מתכוין לאכול כזית זה לשם אפיקומן, ואם הלכה כרבי אלעזר בן עזריה שזמן אכילת הפסח הוא עד חצות, הרי הוא אוכל כזית זה לשם אפיקומן, וימתין עד לאחר חצות ואז ימשיך סעודתו, כיון שלאחר סוף זמן אכילת הפסח אין צריך שישאר בפיו טעם האפיקומן, ולאחר סיום אכילתו יאכל שנית אפיקומן ובו יצא ידי חובה לשיטת רבי עקיבא.

מאידך, דעת הגרי"ו (שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' מז, הגדה של פסח מבית לוי עמ' ר"ז), שלפי דברי האבני נזר שלאחר זמן המצוה לא צריך שיהיה טעם מצה בפיו, אין צורך להתנות על אכילת האפיקומן כלל, אלא יכול לאכול כזית מצה קודם חצות, ולאחר חצות ימשיך סעודתו ובסוף הסעודה יאכל עוד כזית מצה, כיון שהמצוה האחרונה שאוכל היא האפיקומן, ולכן אם סוף זמן אכילת האפיקומן הוא בחצות, נחשב הכזית שאכל קודם חצות כאפיקומן, ולאחר חצות מותר לו להמשיך בסעודתו, ואם סוף הזמן הוא בעלות השחר, יצא הוא ידי חובת אכילת אפיקומן בכזית האחרון. ובשו"ת מנחת יצחק (שם סי' מח) כתב, שעדיף שלא להתנות הנאי זה, כיון שאם יתנה נמצא שלשיטת רבי עקיבא שזמן אכילת האפיקומן הוא עד עלות השחר, הרי בתנאי זה הוא מגלה דעתו שאינו רוצה לצאת ידי חובת אפיקומן במה שאוכל קודם חצות, ובכך הוא מפסיד את הדין לכתחילה לאכול קודם חצות משום הרחקה, אבל אם יאכל בסתם בלא להודות, יצא ידי חובת הדין לכתחילה.

[משנ"ב ס"ק ז]

רוצה לומר, עם פרקתו שפברך לאתריה, יאמר לכתחילה קדם תצותו.

11) מבואר מדבריו, שרק לכתחילה צריך להשלים את ההלל קודם חצות, אך בדיעבד יכול להשלימו אף לאחר חצות ואפילו בברכה, וביאר בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ז סי' א אות ד), שבוה חור בו ממה שכתב בצעירותו במחנה ישראל (פיי"ב סי' ג), שאם קורא את ההלל לאחר חצות לא יחתום אחריו בברכה.

ובטעם הדבר שצריך להשלים את ההלל קודם חצות, כתב בביאור הגרי"א (סי' ו) שהוא כדי להספיק לשנות את הכוס הרביעית קודם חצות, שאף שתיית ד' הכוסות היא הלך ממצות סיפור יציאת מצרים. אמנם, במעשה רב (אות קצא) כתב, שהגרי"א לא הקפיד להשלים את ההלל קודם חצות, וטעם נוסף לומר את ההלל קודם חצות כתב הכף החיים (סי' יד), שהפסח טעון הלל באכילתו, ולפיכך כשם שיש לאכול את האפיקומן קודם חצות, מפני שהוא זכר לקרבן הפסח, כך יש לומר קודם חצות את ההלל שנאמר כזכר להלל שנאמר על הפסח קודם חצות.

[ביה"ד ד' ויהא]

דבראי ס"ב לאכל מצה אף פשאחר לאחר תצותו.

12) ומי שיש לו מצה במקום רחוק חוץ לתחום, ויכול נכרי להביאה לאחר חצות, כתב לעיל (סי' תעה ס"ז ד"ה אין) שיתכן שמותר לומר לנכרי להביאה.

[משנ"ב ס"ק ח]

וכנודאי השקפה נרמזה לו שישל ידיו או לומר 'הב לן ונברך', ולא היטת דעתו לגמרי.

13) וכל זה במי שידע בתחילה שיש מצות אכילת אפיקומן, אלא ששכח לאוכלו, אבל מי שלא ידע שיש מצוה לאכול אפיקומן, דעת הגר"ש איערבך (ששי"כ פ"ט הע' קלח ובמילואים שם), שצריך לחזור ולברך 'המוציא'. וכן מי שלא רצה לאכול אפיקומן אף על פי שידע וזכר שיש מצוה כזו, דעתו (שם) שאם חזר ומלך לאוכלו צריך לחזור ולברך.

[משנ"ב ס"ק ט]

דכיון שפברך ברכת המזון אפה דעתה.

14) משמע מדבריו שחייב לברך משום שצריך ברכת המזון ובכך הסיח דעתו, וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' קצ ס"ב ד"ה יברך לענין מי ששכח שיש לו לאכול עוד, וטעה וברך ברכה אחרונה, שצריך הוא לחזור ולברך על מה שיאכל לאחר מכן.

15) וכמבואר בביה"ל לעיל (סי' תעה ס"א ד"ה יטל), שאם לא הסיח דעתו מהנטיילה הראשונה של אכילת הכרפס, אינו צריך לברך על הנטיילה לאכילת המצה.

[משנ"ב ס"ק יא]

אקמם לפי מנהגנו כמאן דאמר ברכת המזון בעלמא אינה טעונה כוס.

16) וכפי שכתב לעיל (סי' קפב ס"ק ד) שמנהג העולם להקל בדת הסוברים שלא לחזור אחר כוס, אלא אם כן יש לו בביתו יין או שאר משקין של חמר מדינת, שבאופן זה בודאי מצוה מן המיוחד לברך על הכוס. הוסיף (שם), שכל זה לענין זימן בשלשה, אבל לענין יחיד המברך ברכת המזון, מקילים כמה אחרונים לגמרי.

17) ובאופן זה, כתב השו"ע הרב (סי' ת) שטוב שימזוג את הכוס קודם ברכת המזון ולא ישחה אותו מיד לאחר ברכת המזון, אלא יגמור עליו את ההלל וההגדה ורק לאחר מכן ישתנו.

[משנ"ב ס"ק יב]

מפל מקום כדיעבד יצא.

18) ומה שכתב לקמן (סי' תעה ס"ק א) שבדיעבד אם אבל לאחר האפיקומן דבר אחר יחזור ויאכל כזית מצה שמוזה לשם אפיקומן, מבואר בא"ר (סי' ג) שמדובר שעדיין לא בירך ברכת המזון, ולכן צריך לחזור ולאכול אפיקומן.

[משנ"ב ס"ק יג]

שמוד למצת מצוה.

19) ובגדר השמירה שצריך לעשות למצת המצוה, כתב לעיל (סי' תנג ס"ק כא) שהמצוה שאוכלים לשם קיום מצות יבערב תאכלו מצות, צריכה שמירה יתירה. כלומר, לא די במה שאין בה חשש חימוץ, אלא שצריך לעשות בה שימור נוסף לשם מצות מצוה, וטעם הדבר הוא משום הכתוב (שמות יב יז) 'ושמרתם את המצות'.

הלכות פסח סימן תעו

פח באור הגולה

מצות. (י"קדים ע"מ, ז) שגם ההלל יקרא קדם מצות (ר"ן פ' ע"ב וס"ב דמילה): **ב** אם שבת ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר 'הב לן ונברך', אוכל אפיקומן (ח) 'בלא ברבית המוציא'. ואם לא נזכר עד שברך ברבית המזון, 'אם נזכר קדם שברך 'בורא פרי הגפן', (ט) 'טל ידיו ויברך המוציא' ויאכל האפיקומן (י) ויברך 'בורא פרי הגפן' וישתה הכוס (כ"א). 'ואם לא נזכר עד אחר שברך 'בורא פרי הגפן', (כ) (יא) לא יאכל האפיקומן, (יב) וינסמך על מצה שאכל (יג) בתוך הסעודה, שכלן שמורות הן משעת לישנה. 'אכל במקום שנהגו לעשות (יד) 'שמור למצת מצוה משעת (ג) קצירה, (טז) אפילו לא נזכר (טז) עד אחר ההלל, 'טל ידיו ויברך המוציא' ויאכל האפיקומן. הגה ונתור ויברך על הכוס, (יז) ואין לחש בקה (ד) [ג] שמוסיף על הכוסות (חשובת הרא"ש כלל כו). ואם נאכד האפיקומן, יאכל בנית אחר מפצה שמונה אחרת (דחה):

שערי תשובה

ברכות להלל, ואם החשיף לו עד סמוך למצות קראש וישתה כוס ראשון ונטל ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ראלל וסגנה יאמר אח"כ, וגם יברך על הסודר מפני קדם מצות קדם אמירת הסגנה, ע"ש. וכן לקמן סימן תקטו קצו מ"ן אונן קל"ג פ"ט דשם קשיבת סגרים מלופלין ושאר פוסקים: [7] שמוסיף, עב"ט. וכן בשב"י ח"ג שכתב שלא שבע טעם לנה, ומ"ש בקצור שלי"ה משום בזה אכלין לא ידעתי מה בזה אכלין יש כהן ומעולם ראיתי אכילתו ונכונתו נתון פן, וכ"כ במג"א סימן תק, ואין כאן בזה סגנה והוא יזכור לציאת סגרים:

(כ) לא יאכל, והסגנות אחרונות דגם עכשו יאכל אפיקומן ויברך בהמה"ז בלי כוס, ע"מ"א. וצ"ע בני"ע: (ז) קצירה, פ"י המצה של מצוה שוקרין משעת ואם נזכר אחר ההלל יתור ויאמר הלל על הכוס, ואם לא נזכר עד ששתה כוס

באור הלכה

מצה לאחר מצות לא יצא ידי חובתו לרבי אלא צ"ע פ"ז ע"ז, אכן יש הרבה מנהגים הראשונים דסבירא להו דלאחר מצות לא יצא ידי חובתו, והם תרכנו ונבאל בפרק ערביי פסחים וס"פ"ג פ"ש הר"י בעל התוספות וכן בזכחים ג"ו עמוד ב פ"ב שם התוספות פ"ן וכן פ"ג פ"ג כ"א, לבר בפקחים ק"כ עמוד ב מסתפקים התוספות והסודרי כסוף פסחים ורמב"ם ורמב"ם בנתיב ה הל' ד, וכן מצד ה"א ד"ר ד"ר ע"ש פ"ג דלא יצא מן התורה, ונתקן והרא"ש ונחשבי"א ותר"ן מסתפקים בזה וכתבו דע"פ"ן יש לחזר שלא לאחר יותר מחצות, ויש מהראשונים שכתבו, דאפילו לרבי שקרא הוא רק לענין דאורייתא, אבל משום התחקה מודה דאסור לכתחלה לאחר יותר מחצות, וכן כתב הגר"א בבארו, והנה משום זה הקליטו הרבה אחרונים, דאף דבבב"א תיב לאכל מצה אף לשאמר לאחר הצעות¹⁸, דישאמר ולכה דמן התורה ומפ"ל הל'ה, על-כ"פנים לא יברך על אכילת מצה, ודפק ברכות להלל:

ותקנה" ה"י הסודר ה"ע ואם ירצה לאכל צריך לתור ולברך, ה"א (י) אמבא דרמב"ם סמכ"ן, דאין גלי"ה בעתו, דה"א צריך לקיים רצון השם, ובבב"א השקפה גרמה לו שישל ידיו או לומר 'הב לן ונברך', ולא הסיח דעהו לנטר¹⁹: (ט) 'טל ידיו, דכ"ן שברך ברבית המזון (ס) אפ"ה דעה¹⁴, וצ"ע בפרי"מגדים שכתב (ט) דישל בלא ברכה, ובפרט היבא שיוצע שלא הסיח דעתו, שלא ברך¹⁵: (י) ויברך 'בורא פרי הגפן' וכו', וזהו כוס שלישי, ולא הצריכו לה לשתות כוס זה סמוך לברכת המזון הראשון, דלא תקנו כוס שלישי אלא בגמר אכילתו, וזה ששכח לאכל אפיקומן, כמי שלא גמר אכילתו דמי [ב"ח]: (יא) לא יאכל האפיקומן, דאם יאכל יצטרך לברך ברבית המזון, וברבית המזון צריך כוס, ואם יפ"ן הוא כמוסוף על הכוסות, וכתבו (י) כמה אחרונים, דכל זה הוא להני פוסקים דסבירא להו לציל סימן קכ"ב: ברבית המזון טעונה כוס, אקמ"ס לפי מנהגנו כמאן דאמר ברבית המזון בעלמא איתא טעונה כוס¹⁶, גם עכשו יאכל האפיקומן ויברך ברבית המזון בלי כוס¹⁷: (יב) וינסמך על מצה וכו', ורצה לומר, שהו יהיה נחשב לשם אפיקומן אף-ע"פ שלא פון אז לשם זה, ואף דקמ"א לן בסימן תע"ח דאחר אפיקומן אין לאכל שום דבר, ואיהו הלא אכל אחר המצה עוד דברים אחרים, (י"א) מכל מקום בדיעבד יצא¹⁸: (יג) בתוך הסעודה וכו', הא אם לא היה לו שמונה כלל בתוך הסעודה, אף שכתחלה הסעודה אכל הסודר מצה שמונה פ"ד, חזר ואכל אפיקומן, דלא יצא מצות אפיקומן בזה, דה"א בעינן שיהא נאכל על השכב [פ"ה ופ"ג]: (יד) שמור למצת מצוה¹⁹, ולא אכל מאותה מצה (י"ז) תוך הסעודה, שיהיה יכול לסמך על זה לשם אפיקומן: (טז) אפילו אם לא נזכר וכו', וכל-שכן אם נזכר (י"ג) קדם שהתחיל לומר הלל, בנב"א אוכל אפיקומן ומברך ברבית המזון על הכוס, ואין כאן משום שהיה בין כוס שלישי לרביעי דאסור בדרמב"ם בסימן תע"ט, (י"ד) שפ"ן שהשלישי היה בטעות, חזר הכוס שהוא מברך עתה עליו להיות שלישי: (טז) עד אחר ההלל, ורצה לומר, וגם בנך 'בורא פרי הגפן' על כוס רביעי ששוחה אחריו: (יז) ואין לחש וכו', שפ"ן שמתחלה היה

שער הצינן

(ה) עין באור הלכה: (י) הגר"ו, וצ"ע חק"י ע"כ שמוכח ג"פן שרק לכתחלה יש לתור בזה: (י) נקט המחבר בדיעת רבנו פ"ך המוכח בטור והנהו ממוזני בשם ס"ק, וכן דעת התוספות בברכות דף מב, ואף דהטור הביא דעת האב"ה וצ"ע וקרא'ש שלא כרבו פ"ך, מפל מקום ספק ברכות להלל: (ב) סג"ר אב"ה: (ג) ונתק"ו פ"ב דמברך על נטילת ידים, ונראה היבא שיוצע שלא הסיח דעתו, גם הוא מודה דלא יברך: (ד) עלת-שפת ומגן-אברהם וחק"י ע"כ ונתק"ו: (ה) וברצת הפוסקים שהובא במגן-אברהם: (ו) מגן-אברהם ושי"א: (ז) מגן-אברהם, והנה אף שכתחלה אכל בזה שמונה פ"ך [פ"ה ומח"ש]: (יג) ואם התחיל לומר הלל וצ"ע הוא קדם נישמת או קדם החתימה, לברך המוציא ויאכל אפיקומן ויברך ברבית המזון על הכוס ויתור ויאמר הלל על הכוס עם החתימה, והנה ד' כוסות כסוד"ן [מח"ש], ולא הציטתו דברי המגן-אברהם, שהרבה אחרונים השיגו עליו ודעתם שדיעת השלחן ערוך, ויש מהם שהגיהו דבריו שיהיה מכתן עם דעת השלחן ערוך: (ד) הרא"ש:

באר היטב

פ"ב שלי"ה: ראיתי מ"ני עליה שתי קנשקין המצות והמרור וכן ס"פ בכניסתו וכיצאיתו וכן ד' מינים שכלולב, ותפל לתפוב המצה, ואש"י מי שעובד ה' בשמחה, וצ"ל סימן תע"ג י"ט משי"ש בשם הרש"ל, ובפסח מעיין סימן שטו פ"ב ע"ד, וז"ל: ומנהגי לקח מקל ביד ומנצלי ברגלי ולומר בזה תאכלו אחר מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אחר בחפזון פ"ה הוא לה', ולכן אני נוהג שלא להפשיט האזן בליל פסח עד אחר אפיקומן, ע"ל, ובמדינת אלו אין נוהגין כל זה:

(כ) לא יאכל, והסגנות אחרונות דגם עכשו יאכל אפיקומן ויברך בהמה"ז בלי כוס, ע"מ"א. וצ"ע בני"ע: (ז) קצירה, פ"י המצה של מצוה שוקרין משעת ואם נזכר אחר ההלל יתור ויאמר הלל על הכוס, ואם לא נזכר עד ששתה כוס

משנה ברורה

וכל-שכן בנית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה, שצריך לתור מאד (כ) שלא לאחור עד אחר מצות, וברע"כ אם אחר, מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו, ועל-כ"ן יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה, וגם מרור, אף שהוא מדרבנן ונהר לאכלו קדם מצות, ואם אחר יאכלנו בלא ברכה, ואם החשיף לו קדם אמירת הגדה עד סמוך למצות, קראש וישתה כוס ראשון ונטל ידיו ויברך המוציא ויעל אכילת מצה ויאכל¹⁰, וגם יברך על המרור סוף קדם מצות, ואחר-כך יאמר הגדה ואחר-כך יסעד סעודתו [אחרונים]: (י) שגם ההלל, ורצה לומר, עם ברכתו שמברך לאחריה, יאמר (ו) לכתחלה קדם הצעות¹¹: (ח) בלא ברבית המוציא, דאף דבסימן קע"ט יש אומרים דאם אמר 'הב לן ונתקנה" ה"י הסודר ה"ע ואם ירצה לאכל צריך לתור ולברך, ה"א (י) אמבא דרמב"ם סמכ"ן, דאין גלי"ה בעתו, דה"א צריך לקיים רצון השם, ובבב"א השקפה גרמה לו שישל ידיו או לומר 'הב לן ונברך', ולא הסיח דעהו לנטר¹⁹: (ט) 'טל ידיו, דכ"ן שברך ברבית המזון (ס) אפ"ה דעה¹⁴, וצ"ע בפרי"מגדים שכתב (ט) דישל בלא ברכה, ובפרט היבא שיוצע שלא הסיח דעתו, שלא ברך¹⁵: (י) ויברך 'בורא פרי הגפן' וכו', וזהו כוס שלישי, ולא הצריכו לה לשתות כוס זה סמוך לברכת המזון הראשון, דלא תקנו כוס שלישי אלא בגמר אכילתו, וזה ששכח לאכל אפיקומן, כמי שלא גמר אכילתו דמי [ב"ח]: (יא) לא יאכל האפיקומן, דאם יאכל יצטרך לברך ברבית המזון, וברבית המזון צריך כוס, ואם יפ"ן הוא כמוסוף על הכוסות, וכתבו (י) כמה אחרונים, דכל זה הוא להני פוסקים דסבירא להו לציל סימן קכ"ב: ברבית המזון טעונה כוס, אקמ"ס לפי מנהגנו כמאן דאמר ברבית המזון בעלמא איתא טעונה כוס¹⁶, גם עכשו יאכל האפיקומן ויברך ברבית המזון בלי כוס¹⁷: (יב) וינסמך על מצה וכו', ורצה לומר, שהו יהיה נחשב לשם אפיקומן אף-ע"פ שלא פון אז לשם זה, ואף דקמ"א לן בסימן תע"ח דאחר אפיקומן אין לאכל שום דבר, ואיהו הלא אכל אחר המצה עוד דברים אחרים, (י"א) מכל מקום בדיעבד יצא¹⁸: (יג) בתוך הסעודה וכו', הא אם לא היה לו שמונה כלל בתוך הסעודה, אף שכתחלה הסעודה אכל הסודר מצה שמונה פ"ד, חזר ואכל אפיקומן, דלא יצא מצות אפיקומן בזה, דה"א בעינן שיהא נאכל על השכב [פ"ה ופ"ג]: (יד) שמור למצת מצוה¹⁹, ולא אכל מאותה מצה (י"ז) תוך הסעודה, שיהיה יכול לסמך על זה לשם אפיקומן: (טז) אפילו אם לא נזכר וכו', וכל-שכן אם נזכר (י"ג) קדם שהתחיל לומר הלל, בנב"א אוכל אפיקומן ומברך ברבית המזון על הכוס, ואין כאן משום שהיה בין כוס שלישי לרביעי דאסור בדרמב"ם בסימן תע"ט, (י"ד) שפ"ן שהשלישי היה בטעות, חזר הכוס שהוא מברך עתה עליו להיות שלישי: (טז) עד אחר ההלל, ורצה לומר, וגם בנך 'בורא פרי הגפן' על כוס רביעי ששוחה אחריו: (יז) ואין לחש וכו', שפ"ן שמתחלה היה

הלכות פסח סימן תעה תעט

תעה שלא לאכל אחר אכילת האפיקומן, ובו ב' סעיפים:

א *אסור אפיקומן (א) אין לאכל (ב) שום דבר: הגה (ג) ולא יאכלנו (ד) בשני מקומות, (ה) ולא עדיף מאלו הפסוק בעשה דאסור לאכלו משום דתיהו בשני מקומות (טו): **ב** ימי שלישי (ו) בתוך הסעודה והקיץ, (ז) אינו חוזר לאכל. בני חבורה שלישי מקצתן בתוך הסעודה, (ח) חוזרים ואוכלים; נרדמו כלם ונעורה, לא יאכלו; (ט) *נתנמנמו כלם, יאכלו: הגה וכל זה אינו אלא שישנו לאחר שהתחילו לאכל האפיקומן, (י) אכל שנה (י) קדם לזה (יא) לא הוי הפסק (טו ודברי ירום):

תעט ברפת המזון על כוס שלישי, ובו סעיף אחד:

א *אחר-כך (א) מוזגין לו כוס שלישי, (ב) ומברך עליו ברפת המזון ו'בורא פרי הגפן' (ג) ושותהו בהסכה, (ד) יולא יברך אחריו, (ה) *יולא ישקה (ו) יין בינו לבוס רביעי: הגה (ו) מיהו, מפוס

באר היטב

תפא, וכ"ט בט"ז סימן תעט ס"ק ב וכן עקר, ולא כמ"א שכתב בשו"ת: וכמו שאסור לאכל כן אסור לשותות, ואין זה הסכמה הפוסקים, ח"י: (ג) בשני אפלו בחדר א' לא יאכלנו בשני שלחנות; ודוקא באפיקומן שהוא זכר לאכילת פסח, אבל שאר הסעודה מותר לאכל בשני מקומות, מ"א: (ג) קדם לזה. אפלו בתוך האכילה אין בכך כלום, ד"ט, ולא כמהר"ל: (ב) מוזגין, וצ"ח ששקה ונתנה אם אין הכוס נקי, עח"י: (ג) יין, ה"ה

משנה ברורה

הפוס' שלישי בטעות, נחשב זה הכוס לכוס שלישי, ואף שאם-כן הוא שלא כדרך, שהקדים לזה הכוס של הלל שהוא ראוי להיות (טו) אחרון, אין הסדר מעכב. ודע, דלפי מה דנוהגין בכל השנה לברך ברפת-המזון בלא כוס, גם בזה יאכל האפיקומן בלא כוס: **א** (א) אין לאכל, כדי (ב) שלא יעבר מפיו טעם מצה של אפיקומן, שהוא מצוה, על-ידי טעם אחרו מאכל, וקדיעבד אם אכל אחריו שום דבר, (ג) נחזר ויאכל, בנות מצוה שמונה לשם אפיקומן; (ב) שום דבר, ולענן שתיה (ג) נחלקו הפוסקים, ויש להתמיר במשקה הממשבר, ולכתחלה נכון לזהר מכל משקה חוץ מפנים וכהאי גוונא, כמו שכתב לקמן בסימן אכל שאר הסעודה לית לו בה: (ד) בשני מקומות, והוא הדין מקומות, לפי שצאמר "בבית אחר יאכל" (ה) דלא עדיף, מביא הנה שגם במצה מתמירין בשני מקומות כמו בפסח: **ב** (ו) בתוך הסעודה, עין ברברי הנ"מ בהג"ה: (ז) אינו חוזר לאכל, השנה חשובה הפסק, ועצמוהו רבן פאובל בשני מקומות: (ח) חוזרים ואוכלים, דקין שיקר בני החבורה היו נעורים, לא חשיב הפסק אפלו לגבי הישנים: (ט) נתנמנמו, הינו שלא נשקע בשנה כלי האי, ואם שואלים אותו 'היכן הפסק כלי זה', וכשנמנמו לו 'הפסקו במקום פלוני' נזכר ואומר הן א' לאו, והו קרוי מתנמנמ: (י) אכל שנה קדם לזה, דהינו בתוך האכילה: (יא) לא הוי נכ"ח, רוצה לומר, דלא תישנו להפסק זו פ"ח שאינו בתוך האפיקומן, ולענן אם צריך לברך 'המוציא' עוד הפעם משום השנה, עין לעיל בסימן קעח סעיף ז ובמשנה ברורה שם:

א (א) מוזגין לו כוס שלישי, וצריך הדחה (ב) ושטיפה (ג) אם אינו נקי. ואף מי שאינו נוהר בכל השנה להאזות אם הוא נקי, מכל מקום בנה הלילה ינהר משום הדור מצוה: (ב) ומברך עליו (ג) ברפת המזון, אפלו אם מברך ביהודי, ואפלו למאן דאמר בעלמא ברפת-המזון אינה טעונה כוס, מכל מקום הואיל ששקנו חכמים לשחות ארבעה פוסות בלילה זו, יש לעשות מצוה בכל פוס וכוס, להכי סומכין פוס שלישי ברפת-המזון (ג) [גמרא]: (ג) ושותהו בהסכה, ואם שתה בלא הסכה אם יחזר וישקה, עין לעיל בסימן תעב סעיף ז ובהג"ה: (ד) ולא יברך אחריו, אפלו שתה פל הרביעי, דסומך על ברכה אחרונה שמברך על כוס רביעי: (ה) ולא ישקה יין, ש"מ (ג) וישתפר וישן ולא יגמר את ההלילה, ויש שכתבו הטעם, (ג) מפני שהוא נראה כמאוס על הכוסות, וכתבו האחרונים, דלאו נזקא יין, הוא הדין שאר משקין המשכרין, מיהו, אם אינו משפר ממנו, והוא שלא היה חמרי-מדינה, (ד) דאם היה חמרי-מדינה יש להתמיר ולחש לפעם השני, דנראה כמאוס על הכוסות: (ו) מיהו, מפוס ודלעמא קמא משום שכרות, (ז) בודאי לא שנה, שהרי אינו שותה יותר מארבעה

שער הציון

(טו) בית-יוסף בשם הרא"ש, והוא כחוק-צלב: (ב) ובכ"ם ושאר פוסקים: (ג) אלה רבה, עין שם שהוכיח פנ, דלא כחוק-צלב: (ג) עין ר"ח ובעל-המאור ומלחמות ומהר"ם חלאנה [טוה] סימן תפא, ופלא על הפרירקדים שכתב דמהר"ר לא מוכח רק דאסור במר ד' פוסות, והמעין שם נראה דאינו-כן: (ב) אחרונים: (ג) מירושלמי: (ג) ושכ"ם ושאר פוסקים: (ד) בגי' ישע בסימן תעג (אף מוכח ממגן-אברהם בסימן תעב סעיף-קטן ז דאם היה דעמו בשנה ברפת הינו לטעו שאר מיני משקים אם-כן אינו צריך לברך ולישתו, בנה לא אמרנו דמהו פנוסין על הכוסות, וכן כתב הגר"ז שם, וכן משמע מפרי תולש בסימן תפא דכתב-קרינה על לחש משום מוסין על הכוסות: (ה) הגר"א:

א משנה פסחים ק"ט
דכ"מפ"ש לה שם
מקמא שטחיל ורבי
יחזן וקלעא קא
דב' ויחזר אמר
שבויה ב משנה שם
נקיט וכיבי יחי
דכ"מפ"ש רמ"ם בפ"ק
ח דב"י יחי אסימא
דשי והוא טוין לענן
סיה מעבדא דתעה
שם
א משנה פסחים ק"ט
ב דכ"מפ"ש ליל סימן
העג סעיף ב ג משנה
ק"ו

השלישי יברך בהמ"ז בין שלישי לרביעי ולא יחזר וישקה כוס השלישי, מ"א. ופ"ח וט"ו. ונגו לשבר חתיכה מאפיקומן ולקבץ אותה וחולין אותה, ואין בו חשש אסור פה שנוקבין אותה בייט, כ"כ ה"מ"א סימן תק ס"ק ז, ע"ש: (ב) אין לאכל, וקדיעבד אם אכל א"צ לחזר ולאכל אפיקומן, ומדכתב המתברר אין לאכל משמע דלשמות שפיר דמי, כמו ששוחין עוד השני-כוסות, רק אחר הכוסות אסור לשמות דברים המשפרין וקא כמ"ש סימן

באר הגולה

* נתנמנמו כלם, יאכלו. עין בחוק-צלב שכתב דהרבה פוסקים חולקים על זה, ודוקא בנתנמנו מקצתם, ובנדרמו אכלו מקצתם אסור, וכתב שכן עקר. ואנו לא העתקנו דבריו במשנה ברורה, משום דהרבה פוסקים מקלים בעקר דין לשנו, ולדעתם לא נאמר חקרא זו רק בפסח ולא בטענה, עין תוספות שם בסוגיא, וכן דעת בעל-הפאור והרא"ה כ"ט שכתב הרב הפניד בשמו, וכן דעת מהר"ם חלאנה, ואמ"ן די לנו להתמיר בנדרמו כלם וכפסק המחבר: * ולא ישקה יין וכו'. עין משנה ברורה מה שכתבנו לענן חמרי-מדינה, ודע, דמשמענת לשון המשנה וכל הפוסקים משמע דאפלו מעט לא ישקה, אכן כל זה לפי טעם הירושלמי משום שכרות, להכי לא התירו חכמים אפלו כשותו חוץ מר' פוסות, אכן לא ידע טעם משום דנראה כמאוס על הכוסות, אם-כן אפשר דלא שנה זה רק בשותה שער פוס, ומה שכתב

תפא במשנה ברורה סעיף-קטן ט"א: (ג) ולא יאכלנו, להאפיקומן, בחדר אחר, מקצתו בשלחן זה ומקצתו בשלחן אחר, דהו בשני בשני מקומות, לפי שצאמר "בבית אחר יאכל" (ה) דלא עדיף, מביא הנה שגם במצה מתמירין בשני מקומות כמו בפסח: **ב** (ו) בתוך הסעודה, עין ברברי הנ"מ בהג"ה: (ז) אינו חוזר לאכל, השנה חשובה הפסק, ועצמוהו רבן פאובל בשני מקומות: (ח) חוזרים ואוכלים, דקין שיקר בני החבורה היו נעורים, לא חשיב הפסק אפלו לגבי הישנים: (ט) נתנמנמו, הינו שלא נשקע בשנה כלי האי, ואם שואלים אותו 'היכן הפסק כלי זה', וכשנמנמו לו 'הפסקו במקום פלוני' נזכר ואומר הן א' לאו, והו קרוי מתנמנמ: (י) אכל שנה קדם לזה, דהינו בתוך האכילה: (יא) לא הוי נכ"ח, רוצה לומר, דלא תישנו להפסק זו פ"ח שאינו בתוך האפיקומן, ולענן אם צריך לברך 'המוציא' עוד הפעם משום השנה, עין לעיל בסימן קעח סעיף ז ובמשנה ברורה שם:

א (א) מוזגין לו כוס שלישי, וצריך הדחה (ב) ושטיפה (ג) אם אינו נקי. ואף מי שאינו נוהר בכל השנה להאזות אם הוא נקי, מכל מקום בנה הלילה ינהר משום הדור מצוה: (ב) ומברך עליו (ג) ברפת המזון, אפלו אם מברך ביהודי, ואפלו למאן דאמר בעלמא ברפת-המזון אינה טעונה כוס, מכל מקום הואיל ששקנו חכמים לשחות ארבעה פוסות בלילה זו, יש לעשות מצוה בכל פוס וכוס, להכי סומכין פוס שלישי ברפת-המזון (ג) [גמרא]: (ג) ושותהו בהסכה, ואם שתה בלא הסכה אם יחזר וישקה, עין לעיל בסימן תעב סעיף ז ובהג"ה: (ד) ולא יברך אחריו, אפלו שתה פל הרביעי, דסומך על ברכה אחרונה שמברך על כוס רביעי: (ה) ולא ישקה יין, ש"מ (ג) וישתפר וישן ולא יגמר את ההלילה, ויש שכתבו הטעם, (ג) מפני שהוא נראה כמאוס על הכוסות, וכתבו האחרונים, דלאו נזקא יין, הוא הדין שאר משקין המשכרין, מיהו, אם אינו משפר ממנו, והוא שלא היה חמרי-מדינה, (ד) דאם היה חמרי-מדינה יש להתמיר ולחש לפעם השני, דנראה כמאוס על הכוסות: (ו) מיהו, מפוס ודלעמא קמא משום שכרות, (ז) בודאי לא שנה, שהרי אינו שותה יותר מארבעה

